

1. verdenskrig og Danmark 1914-1918. (Kilde: www.danmarkshistorien.dk)

Artikler

1. verdenskrig er betegnelsen for krigen mellem triple-ententen, som var en alliance bestående af Frankrig, Storbritannien og Rusland på den ene side, og centralmagterne Tyskland og Østrig-Ungarn på den anden. Begge krigens parter havde en lang række allierede, der gjorde den som udgangspunkt europæiske krig til en verdenskrig. I 1917 sluttede USA sig til Ententen, hvilket medvirkede til dens sejr. Danmark var neutral under 1. verdenskrig, og erfaringerne fra krigen fik afgørende betydning for Danmarks udenrigs- og forsvarspolitik i mellemkrigstiden, under 2. verdenskrig og besættelsen.

Danmarks neutralitet

De danske politikere var enige om, at Danmark skulle erklære sig neutralt, fordi de frygtede, at krigsdeltagelse kunne betyde, at Danmark ikke mere kunne være en suveræn stat, hvis en krigsførende stormagt angreb landet. De var dog uenige om, hvordan neutraliteten skulle håndhæves. Partierne Venstre og Højre ønskede et stærkt forsvar, som kunne afskrække angribere, mens C. Th. Zahles radikale regering var bange for, at et sådant forsvar snarere ville fremprovokere et angreb, fordi det ville øge de krigsførende magters militærstrategiske interesse i at komme i besiddelse af Danmark. Forsvarsminister Peter Munch (1870-1948) og udenrigsminister Erik Scavenius (1877-1962) understregede, at Danmark skulle være en ikke-krigsførende nation. Danmark skulle altså ikke kæmpe i tilfælde af et angreb.

Tyskland sås som den største trussel. Regeringen forsøgte derfor at bevare et tæt forhold til tyskerne uden at indgå en egentlig alliance. For eksempel minerede Danmark på tysk opfordring Storebælt i august 1914 for at forhindre Storbritannien i at bruge farvandet. Oppositionen kaldte denne politik 'Tyskerkursen'.

Danmark under krigen

Storbritannien og Tyskland forsøgte at udsulte hinanden med flådeblokader og ubådskrig. Denne kamp om de internationale farvande havde stor betydning for Danmark, som var afhængig af handel med udlandet. Netop Tyskland og Storbritannien var landets vigtigste handelspartnere, og som en neutral stat måtte Danmark balancere forsigtigt mellem dem for ikke at påkalde sig nogle af parternes vrede. Faktisk tjente Danmark godt på handlen med de krigsførende nationer, fordi priserne steg i takt med, at forsyningsproblemerne voksede under krigen. Driftige danske forretningsfolk tjente så mange penge på handlen, at de fik øgenavnet gullaschbaroner, fordi en stor del af eksporten til især Tyskland var konserves.

På grund af en hårfin balancering mellem Tyskland og Storbritannien lykkedes det regeringen at holde Danmark ude af krigen og samtidig bevare et tillidsfuldt forhold til de krigsførende nationer. Danmark slap derved for krigens mest ødelæggende konsekvenser. Et stort antal sønderjyder blev dog indkaldt i tysk krigstjeneste, hvor over 5000 mistede livet.

Konsekvenserne af 1. verdenskrig

Ved fredskonferencen i Paris 1919 tvang Ententen Tyskland til at afstå dele af sit territorium. Her var også Slesvig-spørgsmålet på dagsordenen, og forhandlingerne førte til genforeningen i 1920. De danske politikere var dog bange for at stille for hårde krav til det slagte Tyskland af frygt for, at tyskerne ville hævne sig, når de kom på fode igen. Omfanget af det territorium, som skulle overdrages til Danmark, blev derfor bestemt af en folkeafstemning i Sønderjylland, hvor befolkningerne i de berørte områder selv skulle vælge, om de ville tilhøre Danmark eller Tyskland. Resultatet af afstemningen betød, at den nordlige del af Slesvig blev genforenet med Danmark. Krigen tydeliggjorde behovet for et internationalt organ, som kunne mægle i internationale konflikter og forhindre en gentagelse af den blodige krig. Man oprettede derfor Folkeforbundet, som Danmark blev medlem af i 1920.

Den succesfulde neutralitet under krigen bekræftede regeringen i, at det var muligt for Danmark at holde sig uden for en europæisk storkrig, og at Danmarks stærkeste forsvar var international

tilpasning, især over for Tyskland. Den danske befolkning var overvejende enig med regeringen, indtil den forsøgte at gentage politikken under 2. verdenskrig, hvor tyskerkursen udviklede sig til den kontroversielle samarbejdspolitik.

På det samfundsmæssige og økonomiske område gav 1. verdenskrig Danmark erfaringer med krisestyring, rationering og statslige indgreb i økonomien. Disse erfaringer blev brugt og videreudviklet under krisen i 1930'erne og under den tyske besættelse 1940-1945.

1914-18 – hverdagsliv i krigens skygge (Kilde: www.1914-1918.dk)

Samlet tekst om Danmark under 1. Verdenskrig. Teksterne stammer fra www.1914-1918.dk, som er udarbejdet af Greve Museum og Skoletjenesten Københavns Befæstning. Ønsker man at gå yderligere i dybden, kan der findes supplerende litteratur og kilder på nævnte hjemmeside. Her er blot samlet et uddrag af teksterne, der kan bruges i den forberedende undervisning på skolen.

"Du Pusling-Land, som hygger dig i Smug, mens hele Verden brænder om din Vugge" Fra Jeppe Aakjærs digt "Historiens Sang", 1916

I fire år rasede 1. verdenskrig uden for Danmarks grænser. Selvom Danmark var neutral og ikke deltog i krigen, fik krigen alligevel stor betydning for den danske befolkning. Danskerne måtte forberede sig på, at angrebet kunne komme, og alle måtte være med til at sikre, at Danmark kunne klare sig igennem krisetiden. Der var dog stor uenighed om, hvordan landet bedst muligt skulle klare den svære neutrale balancegang.

Den neutrale kurs

Den danske regering ønskede at holde Danmark udenfor krig. Men Danmarks strategiske placering ved indsejlingen til Østersøen gjorde, at de lande, der var i krig, kunne have en interesse i at besætte Danmark. Derfor forsøgte de danske politikere at føre en forsvarspolitik, der sikrede, at andre lande ikke så fordele i at angribe landet. I den forbindelse blev det besluttet at opbygge et forsvar, der kunne sikre Danmarks neutralitet.

Der var dog forskellige holdninger til, hvordan man bedst sikrede Danmark. Spørgsmålet var, om det var bedst med et stærkt eller et svagt forsvar.

Særligt partiet Højre ville opbygge et stærkt forsvar, så Danmark selv kunne forsvare sig. Venstre ønskede ikke et alt for stærkt forsvar, for så ville Tyskland kunne stille spørgsmålstejn ved neutraliteten.

Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet ønskede derimod et svagt forsvar. De mente, at uanset hvad ville Danmark tabe i en eventuel krig. Der var ingen mening i at opbygge et stærkt forsvar og dermed risikere at true Tyskland og England. Det var vigtigere at opbygge et stærkt indre sammenhold, der kunne sikre det danske folks beståen under en eventuel besættelse. Selv om partierne indgik borgfred for at fremstå som enige om vigtige beslutninger under krigen, var uenighederne på Christiansborg der stadig. Neutralitet var en svær balancegang.

Den store krig set fra Danmark

Selv om Danmark ikke blev angrebet under 1. verdenskrig, fyldte krigen meget i folks bevidsthed, og krigen kom til at sætte sit præg på landets aviser. Perioden under 1. verdenskrig var højdepunktet på flere års fremgang for aviserne. I de fleste af landets større byer var der minimum fire aviser, der hver især dækkede de fire politiske partiers ideer og interesser. Vigtige meddelelser blev bragt i aviserne og ved opslag på gadehjørner i byerne, hvor folk stimlede sammen for at få sidste nyt.

I aviserne fyldte telegrammer om krigens forløb i spalterne, og læserne kunne læse overskrifter som f.eks. "Revolverskuddet der gav Genlyd over hele Europa", "Situationen er vedblivende yderst alvorlig. Man venter i Dag en Afgørelse paa Spørgsmaalet: Krig eller Fred" og senere "Den store krig er begyndt!".

Fordi Danmark var et neutralt land, kunne de danske journalister ikke tillade sig at skrive hvad som helst, da det var vigtigt, at udlandet ikke fik indtryk af, at Danmark holdt med et land frem for et andet. På den anden side skulle de dække krigens mange synspunkter, da det var i aviserne, at de fleste mennesker orienterede sig om, hvad der skete i krigen. De fleste journalister måtte derfor spørge sig selv, hvordan man dækker et kontroversielt emne på en neutral måde.

Soldaterliv i sikringsstyrken

I de første dage i august 1914 måtte ca. 60.000 unge mænd og familiefædre over hele Danmark pakke tasken og begive sig til de mødesteder, der stod angivet i soldaterpapirerne. Det var ikke hele den danske styrke, der blev indkaldt, men kun den såkaldte sikringsstyrke, der skulle forhindre et eventuelt angreb.

Sikringsstyrken skulle fungere som et skræmmebillede, så andre lande ikke ville indtage landet. Det kunne virke for truende, hvis Danmark indkaldte hele den danske styrke, for så kunne især Tyskland tvivle på, om Danmark overholdt sin neutralitet. I tilfælde af krig regnede man ikke med at kunne forsvare hele landet, og derfor var København blevet valgt som det vigtigste område at forsvare. Langt hovedparten af sikringsstyrken blev derfor placeret på Sjælland. I Jylland og på Fyn var kun en mindre del af styrken på omkring 10.000 mand placeret.

Alle danskere frygtede, at Danmark kom i krig, og især i starten var folk villige til at hjælpe. Men efterhånden som krigen skred frem, virkede det mere usandsynligt, at Danmark ville blive angrebet. Denne venten på krigen skabte problemer. Hvis man følte sig overbevist om, at krigen ikke kom, kunne det virke meningsløst for nogle soldater at forberede sig ved at grave skyttegrave, have vagttjeneste og være på øvelser. Indkaldelserne gav problemer for de enkelte mænd, og hvis soldaterne oven i købet havde svært ved at se meningen med indkaldelserne, kunne det være svært at overholde militærets strenge disciplin. Flere og flere soldater stak af, mødte fulde op til tjeneste eller sagde befalingsmændene imod.

Da sikringsstyrkens soldater blev sendt hjem, efter at de krigsførende lande havde indgået våbenhvile i 1918, havde de danske soldater ikke været i rigtig kamp. Det havde dog alligevel været fire år, der havde præget den danske befolkning, da mange mænd måtte forlade familie, arbejde og hjem i adskillige måneder.

Hjemmefronten

Da 1. verdenskrig brød ud, blev omkring 60.000 danske soldater indkaldt. De fleste blev sendt til Sjælland, hvor de som en del af den såkaldte sikringsstyrke skulle sikre og forsvare hovedstaden, hvis Danmark blev angrebet.

Da størstedelen af soldaterne skulle være i og omkring hovedstaden, kom det til at betyde, at mange mænd måtte rejse langt væk fra deres hjem, når de blev indkaldt. Jyske og fynske familier oplevede, at deres søn, familiefar, arbejdsgiver eller ansatte fra dag til anden forsvandt fra hjemmet eller arbejdspladsen for først at vende tilbage mange måneder senere. Mange oplevede, at når sønnen, faderen, den ansatte eller arbejdsgiveren kom hjem efter en indkaldelse, og det blev hverdag igen, så kom den næste indkaldelse. Familier over hele landet stod således efterladte uden en vigtig arbejdskraft. Hvis soldaternes koner og forældre ikke kunne klare sig økonomisk under indkaldelserne, kunne de få en smule understøttelse fra hjælpeekassen.

Der var stor forskel på, hvor længe soldaterne var indkaldt. Det afhang af alder, erhverv, hvilken del af sikringsstyrken de var ved, og om de var gift eller ugifte. Soldatertiden kunne således variere fra 2½ til ca. 30 måneder alt efter omstændighederne. Derfor ønskede mange soldater mere orlov. Der var regler for, at en vis procentdel af en enhed kunne være på orlov på særlige tidspunkter. Mange kunne således få fri på lørdage og søndage, men det var kun de soldater, der kunne nå frem og tilbage på et døgn, der kunne nå at hilse på familien.

Selv om sikringsstyrkens soldater aldrig kom i reel kamp, så var der mange andre kampe at kæmpe for de indkaldte soldater og for deres familier.

Befæstningens naboer

Inden 1. verdenskrig brød ud, var der i Danmark stor uenighed om, hvordan landet skulle forsvares. Det blev besluttet, at i tilfælde af krig, var det vigtigst at forsvare hovedstaden. Da krigen brød ud, blev langt størstedelen af de 60.000 indkaldte soldater derfor sendt til Sjælland, hvor de som en del af den såkaldte sikringsstyrke skulle forsvare hovedstaden mod angreb. I de første krigsår var de fleste soldater placeret rundt omkring på Københavns Befæstning. Efterhånden som krigen skred frem, blev taktikken ændret, og en stor del af soldaterne blev rykket til Tunestillingen, der gik fra Køge Bugt til Roskilde Fjord.

Soldaterne skulle have et sted at bo, og da der ikke var plads nok på kasernerne, blev de indkvarteret i by og på land over store dele af Sjælland. Alle danskere skulle stille deres bolig til rådighed for indkvartering af soldater, hvis de blev spurgt. Byrden for de værter, der havde soldater boende, var ved Tunestillingen så stor, at de gik sammen i en forening for at stå stærkere. På den måde kunne de bedre kæmpe for deres interesser. Der blev også skrevet mange protestbreve til forsvarsministeren og til pressen.

Lokalbefolkningen nær København Befæstning og Tunestillingen blev også belastet på andre måder. Mange grundejere måtte finde sig i, at deres jord blev inddraget, så der kunne bygges militære anlæg. Nogle steder blev dræningen af markerne ødelagt, så vandet ikke kunne løbe væk fra markerne. Ved Tunestillingen gik grundejerne sammen i en forening, der havde til formål at tage sig af medlemmernes økonomiske interesser.

Byrden for befolkningen nær Københavns Befæstning og Tunestillingen var med til at slide på folks gæstfrihed og vilje til at hjælpe i nødens stund. Det var en af grundene til, at der i Danmark var stemning for at føre en militær nedrustningspolitik efter krigen.